

HET RELIEKSCHRIJN VAN SINT-ODILIA
(1292) ONDER DE LOEP.
EEN NIEUWE BIJDRAGE AAN DE
STUDIE VAN HET OUDST GEDATEERDE
KUNSTWERK OP HOUT UIT DE LAGE
LANDEN¹

Jeroen Reyniers

In de sacristie van het klooster van Colen in Kerniel, voorheen een kruisherenklooster maar vandaag een klooster van de cisterciënzer orde, wordt het reliekschrijn van Sint-Odilia (afb. 1) bewaard.² In oktober 1863 ontdekte de Engelse kunsthistoricus James W.H. Weale (°1832-†1917), samen met Camille de Borman (°1837-†1922) uit Schalkhoven, dit waardevolle kunstwerk: *MM. Weale et de Borman dans une récente excursion archéologique ont découvert plusieurs objets du plus haut intérêt; [...] une châsse en bois peinte du XIII siècle, monument précieux de la peinture avant l'époque des van Eyck.*³

¹ Deze bijdrage is een beknopte samenvatting van mijn masterproef gewijd aan het reliekschrijn dat geschreven werd voor de opleiding *Advanced Master in Medieval and Renaissance Studies* (academiejaar 2012-2013) aan de KU Leuven. De studie draagt de titel: *The Relic Shrine of Saint Odilia (1292) in Kerniel. Contribution to the Art Historical Study of the Oldest Dated Panel Paintings in the Netherlands*. Het onderzoek werd voltooid onder de supervisie van prof. dr. Jan Van der Stock. Voor de totstandkoming van dit artikel dank ik graag Guido Avouters.

² Het klooster is door Maria van Colen gesticht in 1435. Sinds 1822 wordt het door de cisterciënzer zusters bewoond. Zie: A.F. Marcus, 'Klooster Marienlof Kolen-Kerniel', *De Tijdspiegel*, 27 (mei 1972): 4-5; Émile Brouette en Jozef Grauwels, *Monasticon belge 6: Province de Limbourg*, Luik, 1976: 253-255.

³ 'Découverts importants dans le Limbourg belge', *Le Beffroi. Arts, Héraldique, Archéologie*, 1 (1863): 83.

Een jaar later publiceerde Jules Helbig (°1821-†1906) de eerste kunsthistorische studie over het kunstwerk.⁴ Kruisheer Henri Van Lieshout verwezenlijkte in 1935 het meest uitgebreide overzichtswerk.⁵ In 1965 verscheen een monografie over het reliekschrijn van de hand van Albert Dusat, met een bijhorend bibliografisch overzicht van Marcel Colson o.s.c. over het voorgaande onderzoek.⁶ Kort daarna namen Jan Donkers o.s.c., en vervolgens ook Carine Dassy de opdracht op zich om het schrijn te behandelen als onderwerp voor een universitaire studie.⁷

Hoewel het reliekschrijn de voorbije decennia deel uitmaakte van allerlei tentoonstellingen, zijn de nieuwe, wetenschappelijke studies van het object na Dusat's monografie beduidend minder in aantal.⁸ Maar dankzij de publicatie van Roger Janssen en twee tentoonstellingen (Bentlage en Kerniel), kwam het schrijn opnieuw onder de aandacht.⁹ Recent is nog een *status questionis*

⁴ Jules Helbig, 'Châsse de Sainte Odile. Peinture liégeoise de l'an MCCXCII', *Le Beffroi. Arts, Héraldique, Archéologie*, 2 (1864-1865): 31-37.

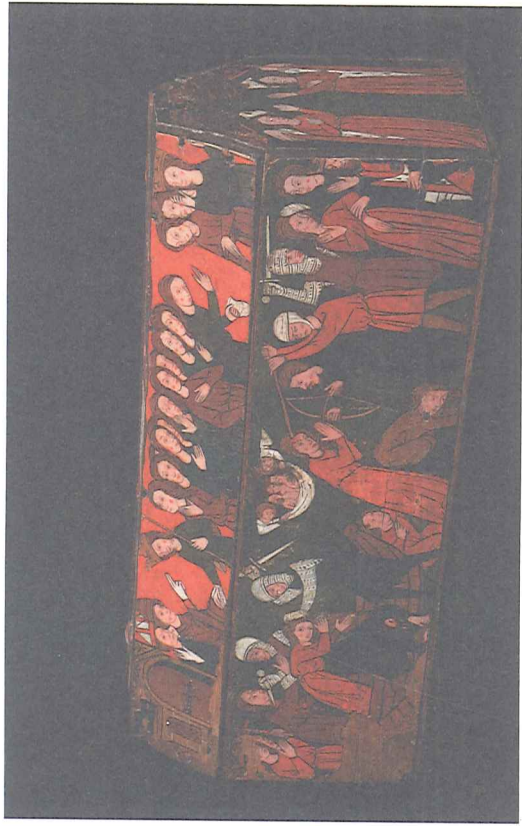
⁵ Henri Van Lieshout, 'Rond het reliekschrijn van Sint Odilia', *Verzamelde Opstellen. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Hasselt*, 11, 1 (1935): 1-159.

⁶ Albert Dusat, *Het Sint-Odiliaschrijn Klooster Kolen (Kerniel)*, Hasselt, 1965.

⁷ Jan Donkers, *Het reliekschrijn van de H. Odilia*, onuitgegeven doctoraalstudie, Radboud Universiteit Nijmegen, 1966; Carine Dassy, *La châsse de Sainte Odile à Kerniel. Étude iconographique, technologique et stylistique*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Université Catholique de Louvain, 1979.

⁸ *Kerkschatten in Limburg*. Sint-Truiden, Sint-Agneskerk, 1935 [geen catalogus], *Catalogue de l'Exposition de l'art de l'ancien pays de Liège et des anciens arts wallons*, tent. cat., Luik, Palais des Beaux-Arts, Luik, 1930: 146 (inv. nr. 750); *Art mosan et arts anciens du pays de Liège*, tent. cat., Luik, Musées archéologiques Liégeois, Luik, 1951: 109, 136-137 (inv. nr. 477); *Het eeuwfest der kruisheeren te Diest 1845-1945. Feestprogramma*, Diest, 1945: 16 (zie ook: Henri van Rooijen, *Sint-Odilia. Legende of Historie?*, Diest, 1946: pl. XXIV); *1000 jaar kerkelijke kunst in Limburg*, tent. cat., Hasselt, Provinciaal Begijnhof, Hasselt, 1961: z.p. (inv. nr. 21); *Rijn en Maas. Kunst en cultuur 800-1400*, tent. cat., Keulen, Kunsthal/Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Keulen/Brussel, 1972: 422-423 (inv. nr. Q24); *Huy. Trésor d'art religieux*, tent. cat., Hoei, Collégiale Notre-Dame, Hoei, 1984: 75-76 (inv. nr. 97).

⁹ Roger Janssen, *Oord van helder licht. 800 jaar Orde van het Heilig Kruis 1210-2010*, St.-Agatha, 2010: 40-44; Mechtild Beilmann-Schöner, Mieke M. van Zanten en Roger Janssen, *In cruce salus 1210-2010. In het kruis is ons heil. 800 jaar kloosterleven*, tent. cat., Bentlage, Museum Kloster Bentlage, Rheine, 2010: 307-308; Joseph Breesch, Katrien Houbey, Jeroen Reyniers en Christine Princen, *Mystieke vrouwen en patroonheiligen van Borgloon. Hun Vitas, hun relieken en hun vereering*, Loonse Schriften, 3, tent. cat., Kerniel, Abdij Mariëntlof, 2012: 48-55.

Afb. 1 Het reliekschrijn van Sint-Odilia, 1292. Kerniel, Klooster van Colen. © KIK-IRPA, Brussel

van dit bijzondere kunstwerk opgesteld, en nadien is een nieuw overzichtswerk uitgegeven.¹⁰

Dit betoog start met een korte schets over de bewaarde paneelschilderingen van de periode vóór Jan Van Eyck (°1385/90-†1441), ook wel pre-Eyckiaans genoemd. Vervolgens wordt er dieper ingegaan op de historie van het schrijn en de voorgestelde scènes. Nadien volgt een beschrijving van de stijlkenmerken. Dit betoog eindigt met een toelichting van het natuurwetenschappelijk onderzoek, uitgevoerd op het schrijn in 1951 en 2013 door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

¹⁰ Jeroen Reyniers, 'Een verborgen parel in Haspengouw. Het dertiende-eeuwse reliekschrijn van Sint-Odilia', *Limburg - Het Oude Land van Loon*, 92 (2013): 157-191; Jeroen Reyniers, *Het reliekschrijn van Sint-Odilia. Een verborgen parel herontdekt*, Kerniel, 2014.

1 Paneelschilderkunst in de Zuidelijke Nederlanden vóór Jan Van Eyck

De voorbije jaren is het onderzoek naar de productie van pre-Eyckiaanse paneelschilderingen opnieuw onder de aandacht gekomen zodat er nieuwe informatie aan het licht kwam over deze schildertechniek in de Zuidelijke Nederlanden, meer bepaald van de periode om en rond 1400.¹¹ De overgebleven kunstwerken uit deze periode die nog in België worden bewaard, zijn gecatalogeerd in een nieuwe publicatie. Hun aantal is gereduceerd tot tien.¹² Het aantal nog oudere beschilderde panelen in ons land, zijn op één hand te tellen. Naar deze werken is nog maar weinig onderzoek gevoerd waardoor een grondige studie zich opdringt. Het Sint-Odiliaschrijn is hiervan het belangrijkste voorbeeld. Dankzij een kopie van een dertiende-eeuws document, opgenomen in de oorkonde van Henricus van Nijmegen (1440), kan het schrijn met het jaartal 1292 in verband worden gebracht.¹³ Toch is het niet het oudste overgeleverde kunstwerk op paneel uit de Lage Landen. De Sint-Genovevakerik in Oplinter, nabij Tienen, bewaart een ouder voorbeeld van omstreeks 1250 (afb. 2 en 3). De schildering is terug te vinden op de keerzijde van het gesculpteerde triomfkruis en toont Sint-Servaas en een frontaal afgebeelde figuur (Abraham?).¹⁴ Tenslotte zijn nog twee jongere kunstwerken overgeleverd. Het ene stelt Sint-Dominicus voor met de Kruisiging en

¹¹ Cyriel Stroo (red.), *Pre-Eyckian Panel Painting in the Low Countries*, 2 dln, Contribution to Fifteenth-Century Painting in the Southern Netherlands and the Principality of Liège, 9, Brussel, 2009. Zie ook: Hans Nieuwdoorp, Cyriel Stroo, Dominique Deneffe en Famke Peters, 'Beeldhouwers en schilders in de oude Nederlanden omstreeks 1400', Lorne Campbell en Jan Van der Stoep (red.), *Regier van der Weyden 1400/1464. De passie van de meester*, tent. cat., Leuven, Museum M, Leuven, 2009: 82-101; Cyriel Stroo, 'De Zuidelijke Nederlanden, Stephan Kemperdick en Friso Lammertse (red.), *De weg naar Van Eyck*, tent. cat., Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam, 2012: 34-39.

¹² Dominique Deneffe, Famke Peters en Wim Fremout, *Pre-Eyckian Panel Painting in the Low Countries*, Cyriel Stroo (red.), 1, Contribution to Fifteenth-Century Painting in the Southern Netherlands and the Principality of Liège, 9, Brussel, 2009.

¹³ *Lan de grasse MCCXCII fut mys le corp sainte Odilie en che fierte per que Dieux fist mil de miracles...* Voor de gehele tekst, zie: Reyniers 2014: 7. Een studie over deze oorkonde, zie: Van Lieshout 1935: 19-36; Jaak Steinmetz, 'Odilia. De historie begint in 1292, de legende gaat verder...', *Maaslandse Spreekelingen. Nova Series*, 4, 6 (april 1981): 21-25.

¹⁴ Joseph de Borchgrave d'Altena, 'La Croix triomphale d'Oplinter', *Bulletin de la Société royale d'archéologie de Bruxelles*, 2 (1933): 73-77; *Filles de Cîteaux au Pays Mosan*, tent. cat., Hoei, Collégiale Notre-Dame, Hoei, 1990: 70-71 (inv. nr. 28).

Afb. 2 Triomfkruis (detail: Sint-Servaas), ca. 1250. Oplinter, Sint-Genovevakerk. Foto auteur

Afb. 3 Triomfkruis (detail: Mozes?), ca. 1250. Oplinter, Sint-Genovevakerk. Foto auteur

de Verrijzenis op de keerzijde, bewaard in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten te Brussel.¹⁵ Het andere is het oude reliekschrijn van de heilige Dimpna in Geel, afkomstig uit de zestiende-eeuwse reliekkist in de kerk, achter het hoofdaltaar.¹⁶

Hoewel er slechts een beperkt aantal paneelschilderingen bewaard is, moeten er zeker meer zijn geweest. Een beschrijving in de reliekenlijst van Willem van Ryckel (abt van 1249 tot 1272), van het benedictijnenklooster Sint-Trudo in Sint-Truiden, bevestigt dit. Hierin wordt gemeld dat de relieken van de maagden Beatrix, Silie, Juliane en Siligernie in een houten versierde kist zaten: *Corpora vero predictorum quatuor iacent in feretro bene depicto*.¹⁷

2 Historiek van het Odiliaschrijn

Kruisheer Henri Van Lieshout documenteerde als eerste een bondige geschiedenis over het schrijn, van haar ontstaan tot 1935.¹⁸ Hoewel het archief van het kruisherenklooster van Hoi op het einde van de achttiende eeuw verdween, zijn de voorbije jaren nieuwe beschrijvingen en nieuwe interpretaties van de bestaande documenten aan het licht gekomen die een nieuwe bijdrage leveren aan de geschiedenis van het devotieobject.¹⁹

De cultus van Sint-Odilia ontstond aan het einde van de dertiende eeuw. De legende kadert in het bestaande verhaal van Sint-Ursula en haar elfdruizend maagden. Ursula was een maagd die, samen met haar metgezellinnen, drie jaar lang een tocht op het water

¹⁵ Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. *Inventarisatocatalogus van de oude schilderijen*, museum catalogus, Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel, 1984: 393 (inv. nr. 8733).

¹⁶ Marjan Buyle en Kristof Haneca, 'De reliekkast van Sint-Dimpna in Geel: balanceren tussen legende en wetenschap', *M&L. Tijdschrift voor Monumenten, Landschappen en Archeologie*, 30, 6 (november-december 2011): 48-61.

¹⁷ Ursmer Bezière, 'Guillaume de Ryckel abbé de Saint-Trond et les reliques des saints de Cologne', *Revue Bénédictine*, 16 (1899): 274.

¹⁸ Van Lieshout 1935: 15-91.

¹⁹ Het archief en de meest kostbare objecten werden om veiligheidsredenen weggevoerd, maar naderhand zijn ze nooit teruggekeerd of terug opgedoken. Over deze gebeurtenis, zie: Emile Fontaine, 'La fin de Clairlieu', *Clairlieu. Tijdschrift gewijd aan de geschiedenis der kruisheeren*, 9, 1 (1951): 6-42.

maakte. Op het einde van het derde jaar blies de wind hun boot de Rijn op. Bij een oponthoud in Keulen verscheen aan Ursula een engel met de boodschap dat ze naar Rome moest reizen en dat ze bij haar terugreis een marteldood zou sterven. In Bazel meerden ze aan om van daaruit hun tocht te voet verder te zetten. Na een verblijf in Rome keerden zij huiswaarts. Op dat moment was Keulen bezet door de Hunnen en toen zij aanmerden kwam de voorspel-ling uit en stierven alle maagden, waaronder ook Odilia, een marteldood. De devotie voor deze maagden kende in de twaalfde eeuw reeds interesse op het grondgebied van het huidige land België.²⁰ In Hoi was deze devotie ook bekend, omdat de collegiale kerk er een reliek had van de elfdruizend maagden.²¹ De kruisheeren zullen hierdoor deze devotie toen ook al gekend hebben.

De naam Odilia is ontleend uit de tekst van Herman Joseph, een Duitse mysticus die een nieuwe legende over de Heilige Ursula voltooid in 1183 en 1187.²² Aan zijn opgetekende levensverhaal voegde hij een lijst met namen van ongeveer 800 maagden toe. In deze beide werken duikt Odilia op:

Octava sancta Odilia, cuiusdam filia potentis, et ista duas sorores secum habebat, unam adultam et alteram lactentem, beatam Juliam et sanctam Ursitiam.²³

B. Odilia, virgo sapiens valde, omnique animi virtute conspicua et honesta: et haec mille praeftuit virginibus, una de principalibus undecim existens. Filia siquidem sororis Magni fuit principis jam dicti, optimae matronae, filiaque comitis viri prudentis et strenui. Haec eadem virgo illustris duas secum duxit sorores virgines, S. Juliam et Ursitiam.²⁴

²⁰ Voor een overzicht van de steden waar relieken waren terug te vinden, zie: Philippe George, 'A Saint-Trond un import-export de reliques des onze mille vierges au XIIIe siècle', *Bulletin de la Société Royale Le Vieux-Liège*, 12, 253 (1991): 217-218.

²¹ Maurice Coens, 'Les saints vénérés à Huy d'après un psautier récemment rapatrié et le martyrologe de la collégiale', *Annuaire de la Société Royale de la Littérature*, 75 (1958): 322-325; George 1991: 217.

²² De Tervarent was de eerste auteur die de herkomst van de naam Odilia wist te achterhalen, maar deze auteur, samen met Zehnder gingen hier niet verder op in. Zie: Guy de Tervarent, *La légende de Sainte Ursule dans la littérature et l'art du Moyen Âge*, 1, Parijs, 1931: 111; Frank Günter Zehnder, *Sankt Ursula. Legende, Verehrung, Bilderverbrennung*, Keulen, 1985: 180.

²⁴ *Acta Sanctorum. Octobris*, dl. 9, Parijs/Rome, 1868: 176.

De namen van Odilia's zussen zijn in de loop der tijd gewijzigd van Julia en Ursicia naar Ida en Imma. Ook is de rang van Odilia veranderd van de achtste belangrijkste maagd naar de allerbelangrijkste, na Sint-Ursula. Mogelijk bezaten de kruisheren in Hoei de legende van Herman Joseph, maar geen enkele inventaris van het klooster uit de dertiende eeuw is overgeleverd.²⁵

De universiteitsbibliotheek van Luik bewaart de oudste overgeleverde Odilialegende.²⁶ Het is een tekst van de hand van Walter van Nijmegen, kruisheer in het klooster Clairlieu te Hoei.²⁷ Een nadere studie heeft aangetoond dat het om een vijftiende-eeuwse kopie (1467) gaat, naar een ouder voorbeeld uit de dertiende eeuw, vermoedelijk geschreven door de hagiograaf van de kruisheren, Hubertus Dinart.²⁸ Daarin meldt de schrijver dat in 1287 Johannes de Eppa²⁹, kruisbroeder van Parijs, de opdracht kreeg om de relieken van Sint-Odilia op te graven in Keulen. Deze man was al een jaar eerder naar Keulen getrokken om er de

²⁵ Over de studie van de boekencollectie, zie: J.-H. Aerts, 'Een boekencatalogus uit de vijftiende eeuw van het Kruisherenklooster te Hoei', *Ons geestelijk erf* 23 (1949): 335-338; Albert Derolez, *The Medieval Booklists of the Southern Low Countries. Provinces de Liège, Luxembourg and Namur*, Corpus Catalogorum Belgii, 2, Brussel, 1994: 16-24. De oudste inventaris van de bibliotheek dateert pas van 1425, maar het werk van Herman Joseph wordt er evenmin in vermeld. De inventaris bevat zeer weinig boeken, maar dit was te wijten aan de hervorming die de orde is ondergaan bij de aanvang van de vijftiende eeuw (E.A. Overgaauw, 'De liturgie van de Kruisheren', M. Mostert en A. Demytreaere (red.), *De betovering van het middeleeuwse Christendom. Studies over ritueel en magie in de Middeleeuwen*, Hilversum, 1995: 198). Hierbij werden merendeel van de oudere boeken van de bibliotheek vernietigd. Op het einde van de achttiende eeuw bestond de boekencollectie uit 3917 werken (Fontaine 1951: 36).

²⁶ Luik, Universiteitsbibliotheek, Ms. 135C: *Historia de translatione beatae virginis et martyris Odiliae* (1467), fol. 131r-134r. Een transcriptie is terug te vinden in: *Acta Sanctorum*, Octobris, 9, Parijs/Rome, 1868: 173-201.

²⁷ Walter verbleef in het klooster Clairlieu tussen 1454 en 1497. Van zijn hand zijn nog meerdere handschriften bewaard. Zie: A. van de Pasch, 'Het klooster Clairlieu te Hoei en zijn priorien-generaal 1210-1796', *Clairlieu. Tijdschrift gewijd aan de geschiedenis der kruisheren*, 17 (1959): 72; Roger Janssen en Piet Winkelmolen, *Repertorium Canoniconum Regularium Ordinis Sanctae Crucis 1248-1840*, 6, Maaseik, 2002: 1202.

²⁸ Henri van Rooijen onderzocht deze tekst al eerder. Zie: Van Rooijen 1946: 124. De catalogus van al de manuscripten die gelinkt kunnen worden aan de orde, vermeldt het ook als het werk van Hubertus Dinart. Zie: 'Bibliotheca Manuscripta Fratrum Ordinis Sanctae Crucis', *Cruciferana. Collectanea historica Fratrum Ordinis Sanctae Crucis. Nova Series*, 13 (1951): 23.

²⁹ Janssen en Winkelmolen dl. 6 2002: 1210. Er is niet veel informatie over deze man bewaard. Er wordt nog wel gemeld dat hij in 1259 in Parijs was en dat hij in 1294 voor een derde keer in Keulen zat. Zie: Cornelius Rudolphus Hermans, *Annales canoniconum regularium S. Augustini, ordinis S. Crucis*, I.1, Silvaeducis, 1858: 55.

beenderen van Christina, Basilia en Imma te halen, drie maagden uit de schaar van Sint-Ursula.³⁰ Na de opgraving bracht Johannes de beenderen van Odilia naar Hoei, waar ze gedurende vijf jaar in een tijdelijke kist werden bewaard in de kruisherenkerk, gelegen net buiten de omwalling van de stad Hoei. Zowel bij de kruisheren als in andere kronieken wordt deze translatie steeds als een belangrijke gebeurtenis vermeld. Jean d'Outremeuse (1338-1339) schrijft hierover: *En cel ain, al feste Saint Johans-Baptiste, vint à I freire del ordre Sainte-Crois, demorant à Paris en la maison desdis freires, et par devine inspiration li fut reveleis d'on corps saint grisans en la citeit de Collogne en l'enclousure d'on vergier, qui estoit li corps sainte Odile, virgine qui avoit esteit martyriset aveque les XI^m virgues. Le freire cro-sier alat à Collongne, et trouvat que che estoit veriteit; si l'amenat à Huy en le maison des crosiers, le XIII^m jour de jule, et là fist Dieu tant de miracles par lee que fut che grant mervelbe.*³¹

Vanaf 1292 was de beschilderde kist afgewerkt en de interesse voor de relieken groeide in die periode in stijgende lijn.³² Omdat de kruisherenkerk al snel te klein werd door deze toeloop voor de Heilige Odilia, werden bouwwerken gestart om de kerk te vergroten. In 1322 volgde de inwijding van de nieuwe kerk door de bisschop van Henna, Herman van Keulen (1315-†1332).³³ Hoewel geen archivalische bronnen zijn overgeleverd die het veertiende-eeuwse interieur van de kerk beschrijven, werd het schrijn waarschijnlijk geplaatst in de buurt van het hoofdaltaar.

Het belang en de devotie voor Sint-Odilia wakkerde nog sterker aan tijdens de hervorming van de orde aan het begin van de vijftiende eeuw.³⁴ Kruisheer Petrus van Amsterdamb predikte in

³⁰ Joannes Banelius, *Gloriosi corporis S. Odiliae Virginis et Martyris... translatio*, Keulen, 1621: 80-82; Hermans, dl. 2, 1858: 86-89.

³¹ Jean d'Outremeuse, *Ly Myreur des Histors*, Adolphe Borgnet (red.), 5, Brussel, 1867: 462.

³² Het jaartal 1292 van de kist is gekend dankzij een vijftiende-eeuwse bron. Zie voetnoot 13.

³³ Banelius 1621: 102; Hermans dl. 2 1858: 203.

³⁴ C. van Dal, 'Het herstel der observatie bij de kruisbroeders in 1410', *Cruciferana. Collectanea historica Fratrum Ordinis Sae. Crucis. Nova Series*, 15 (1952): 1-27. In die eeuw groeide bovendien het klooster in Hoei aan tot 130 kanunniken in minder dan een honderd jaar tijd (1410-1530). Zie: Roger Janssen, 'De orde van het Heilig Kruis in de vijftiende eeuw. Het herstel van de observatie in de kloosters die vóór 1410 werden gesticht', *Clairlieu. Tijdschrift gewijd aan de geschiedenis der kruisheren*, 63 (2005): 22-47.

140 HET RELIEKSCHRIJN VAN SINT-ODILIA (1292) ONDER DE LOEP

1439 om meer aandacht voor de devotie van Sint-Odilia en hij pleitte voor haar eigen feestdag.³⁵ Wat later werd het feest van Odilia verplaatst van 21 oktober naar 18 juli.³⁶ Wat Van Lieshout in zijn studie niet vermeldde, is dat Petrus van Amsterdam in zijn sermoen ook de oudste vermelding van het schrijven weegaf. Petrus haalt aan dat de relieken, en dus het schrijven, zich in het tabernakel van het hoofdaltaar bevonden (*tabernaculi in quo sunt vasa sancta puellarum*).³⁷ Daarnaast benadrukte hij de waarde van de relieken, waarbij hij ze vergeleek met het duurste goud en de helderheid der edelstenen (*felix ecclesiam dixerim que tali thesauro locupletatur, que omni auro preciosior, gemmis preclarior merito iudicatur*).³⁸ Eveneens toonde hij aan dat ze kostbaar waren voor de orde, omdat ze bewaakt werden.³⁹

Hoe het interieur van de kerk en het altaar eruit zagen is niet gekend. Toch moet de kerk al behoorlijke afmetingen hebben gehad om het groot aantal pelgrims te kunnen ontvangen. Een vergezicht op een paneel van de Meester van Flémalle (Robert Campin?) suggereert de oudste voorstelling van het kruissherenklooster (afb. 4), daterende van de eerste helft van de vijftiende eeuw.⁴⁰ De

³⁵ Antoon Van Asseldonk, 'De Odilia-preek van 1439 te Hoei', *Clairlieu. Tijdschrift gewijd aan de geschiedenis der kruissheren*, 17 (1959): 26-32. De tekst van Petrus van Amsterdam is overgeleverd in twee versies: Luik, Grand Séminaire, 6M7; Petrus van Amsterdam, *Sermo de translatione virginis Odilie* (1439), fol. 85r-98r; Luik, Grand Séminaire, 6N2; Petrus van Amsterdam, *Sermo de beata Odilia* (ca. 1450), fol. 293r-301v.

³⁶ Van Asseldonk 1959: 26-32.

³⁷ Luik, Grand Séminaire, 6M7; Petrus van Amsterdam, *Sermo de translatione virginis Odilie* (1439): fol. 97v.

³⁸ Luik, Grand Séminaire, 6M7; Petrus van Amsterdam, *Sermo de translatione virginis Odilie* (1439): fol. 97r.

³⁹ "Beati qui excubant ad postes tabernaculi in quo sunt vasa sancta puellarum." Van Asseldonk gaf ook aan dat het sermoen enkel binnen de muren van het klooster werd gelezen, zie: Van Asseldonk 1959: 31 en 40.

⁴⁰ Het schilderij bevindt zich in het Musée des Beaux-Arts in Dijon. De voorstelling van de stad Hoei op de achtergrond van het *Geboortepaneel* wordt niet unaniem aanvaard. Van Camp, Nagelmackers, Joris en De Craecker-Dussart accepteren deze voorstelling van de stad, Genicot weigert dit idee te volgen. Châtelet concludeerde dat de schilder zich liet inspireren op de stad Hoei, maar het daarom niet feilloos naschilderde. Zie: Gaston Van Camp, 'Le paysage de la Nativité du maître de Flémalle à Dijon', *Revue belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art*, 20 (1951): 295-300; Luc F. Genicot, 'A propos de Huy dans la nativité du Maître de Flémalle à Dijon', *Bulletin de la Commission royale des Monuments et des Sites*, 11, 1961: 177-185; A. Nagelmackers, 'A propos des bateaux de la « Nativité du maître de Flémalle » à Dijon. L'histoire d'un petit bateau ou l'erreur historique évitée', *Bulletin de la société royale. Le Vieux-Liège*, 7, 159 (oktober-december 1967): 220-225; André Joris en Christiane De Craecker-Dussart,

Afb. 4 Meester van Flémalle, Geboorte van Christus (detail: vergezicht op Hoei), ca. 1420. Dijon, Musée des Beaux-Arts. © KIK-IRPA, Brussel

kruissherenkerk had mogelijk een longitudinale opbouw, zonder transeptarmen.

Een jaar later, in 1440, werd een nieuw schrijven ingehuldigd, tijdens het priorschap van Henricus van Nijmegen.⁴¹ Henricus opende het huren schrijven op 13 november in het bijzijn van Jan van Heinsberg, bisschop van Luik.⁴² De relieken werden overgeplaatst naar een nieuwe kist, vervaardigd uit metaal en afkomstig uit Doornik. Wat er met de dertiende-eeuwse kist gebeurde, bleef lange tijd onduidelijk. Paquay veronderstelde dat deze in het

Le visage de Huy. Choix et commentaire de documents iconographiques anciens XVe-XIXe siècles, Hoei, 1976: 12-13; Albert Châtelet, *Robert Campin. De Meester van Flémalle*, Antwerpen, 1996: 136, 299.

⁴¹ Hij was prior-generaal van 1433 tot zijn dood in 1451. Tijdens zijn priorschap heeft hij een groot aantal nieuwe kruissherenkloosters gesticht. Zie: A. van de Pasch, 'Het klooster Clairlieu te Hoei en zijn prioren-generaal 1210-1796', *Clairlieu. Tijdschrift gewijd aan de geschiedenis der kruissheren*, 18 (1960): 18-20; Janssen en Winkelmolen dl. 6 2002: 1200-1201.

⁴² Op dat moment moet Jan Van Hatten ook de arm van Odilia hebben verkregeen, dat hij naderhand naar Deventer bracht om het in een armreliëhouder te plaatsen. Zie: Banelius 1621: 143-144; L. Heere, 'Relieken van Sint Odilia te Deventer', *Clairlieu. Tijdschrift gewijd aan de geschiedenis der kruissheren*, 11 (1953): 36-39.